

■ Muharrem Faiz'in kitabı "EVRENSEL KÜLTÜR" dergisinden geniş biçimde üretildi...

İğne ucunda ekonomi-politik

"KÜLTÜR VE YABANCILAŞMA" ÜZERİNE

Aydın Çubukçu

"Lefkara" Kıbrıs adasına özgü bir tür iğne işi, dantel. Adını güney Kıbrıs'ta, Larnaka'nın batısındaki Lefkara köyünden alıyor.

Araştırmacı muharrem Faiz bu çok eski halk sanatından yola çıkarak ve onu eksen alarak, Kıbrıs Türk ve Rum halklarının kültürel kimliğinin bir yanına, iki halk arasındaki ilişkileri ve Kıbrıs'ta kapitalizmin gelişmesinin bazı özelliklerini "sınıfsal bakış" üzerinden ele almaya girişmiş. Bu çaba iki bakımdan büyük bir cesarete işaret ediyor. Birincisi Kıbrıs halkının asla birleşmez iki ayrı ve dışman topluluk olarak durdurmaya aday içmiş Kıbrıs Türkiye ve Yunanistan egemenlerine karşı bilimsel bir karşı duruşu temel etmesinden: ikincisi bu çok özgün ve dokunulmaz alanda, marksist yöntemi kullanarak bu araştırmayı gerçekleştirme çabasıdır.

Yüz elli üç sayfalık bu kültür manifestosu, bizzat hacminin çok ötesinde bir ağırlık taşıyan içeriğiyle, bu iki alanda da savaş kazanmıştır.

Muharrem Faiz, Lefkara işi üzerine daha önce yapılan araştırmaların "Lefkara işi meşhurluğu getirdi olarak almanın nedeni, bu işin bir Türk işi olduğunu ispatlamaktır" sözleriyle sunulmasına ciddi, derin ve bilimsel bir öfke duyarak başlamış ise. Ve araştırmasını belki de bu yüzden, "geleceğin özgün ve eşitlikli toplumunu da sanırım benim kare kare öreceklerine yürekten inandığı, Kıbrıs Türk ve Rum lefkarcı kadınlarına..." adanmış.

Daha ilk adımdan bilimsel araştırmayı ve tez ileri sürmeyi, insanın geleceğe bağlayan ya da minimum kendisini politik mücadele içinde bulacağı açıktır. Yazar bu kaçınılmazlığın yalnızca kendi seçimi olmadığını, bir yandan da, "bitimle politikamı ayırdığı" üzerine her fırsata konuşmak geri durmayan burjuvazinin bir dayatması olduğunu göstermek üzere eserini "Özümü"ne, Raif Denktas'ın şu sözleriyle başlıyor. "Yüz yüz elli bin kişinin kültürü olamaz."

Kendi halkına karşı bu tuhaf aşağılama, aynı zamanda arki ve çoğu boş bôbürlenmelerle birlikte yürütmektedir. "Bugün Kıbrıs'ta, belki geçmişle birlikte yaşamış olmanın getirdiği alışkanlıklar ve zaman içerisinde karşılıklı etkileşimler oluşmuştur. Ama hiçbir zaman bizlerin yapay olan bu etkileşimleri bir bütün ve gerçekmiş gibi "Kıbrıs Kültürü" ismi altında toplamanız ve taktim etmemiz mümkün değildir. Kıbrıs Türklerle Kıbrıslı Rumların sahip oldukları ayarını iki kültürdür." Bu sözlerin sahibi olan, Kıbrıs Türk kesiminin kültürden sorumlu başkanı adanmış iki halkı bağlayan bütün tarihsel ilişkileri koparmak ve Kıbrıs Türk halkının bütün kültürel varlığını ve kimliğini Türkiye'ye bağlayarak silmek ve yok etmek isteyen bir anlayışı yansıtmaktadır. M.Faiz "...her halk oyununa Anadolu'da kök arayan, Kıbrıs'taki her dirimsel yaşantıyı büyük Türk kültürünün bozulmuş bir ögesi olarak değerlendiren anlayış sınıfsal temeline ortaya koyabilmek" amacıyla ulaştıkları işte böylesine kava gerer bir anlayışa karşı ince ince işlenmiş halk sanat ürünleriyle birleşerek yaşıyor. Bu işi için hedef, "kültür ve yabancılaşma"yı, bir kültürel antropoloji araştırmaları olmaksın çıkararak kaba ve etkisiz bir politik tezler derlemesine de çevirmiyor. Aksine M. Faiz, ezrin gözettilmiş politik hedefini, ancak ve yalnızca bilimsel devrimci bir tavırda elde edilebileceğini bilinciyle, ütüz, nesnel bir çalışma koymuş ortaya. Egeme sınıf sözözcüklerinin "büyük vatemel hakikatler" gibi öne sürdükleri kaba saba çarpıtımlara karşılık M. Faiz, bambaşka yol tutuyor. Dünya görüşü onun ele aldığı nesnelere gerçekçi anlatacak tarzda konuşmasını sağlıyor. "Birirlerine nazire yaparcasına her şeyi bir yerlerin uzağına olarak algılayan bu şoven anlayışların

hiç bir bilimsel yanı bulunmamaktadır. Nitekim bir kısım Rum araştırmacı, Lefkara işlerini tamamen Rum işi olarak değerlendiren, bir kısım araştırmacı da, tahmin edileceği üzere, bunların Türk işlerinin bozulmuş bir biçini olarak taktim etmekteyler." Bu şoven milliyetçi yarışmanın ardında, halkların özgürlüğüne ve mutluluğuna karşı bir suç ortaklığı vardır. M. Faiz halkına ve tarihe karşı sorumluluktan öte hiç bir resmi ya da ticari kuruma borçlu değil. Kimseyi hoşnut etmeye de mecbur değil. Yalnızca toplumsal hareketi ve bu hareket içindeki başlıca dinamikleri bir bütün olarak kavramanın verdiği güvenle emekten yana konuşabiliyor. Bu seçiş görünüşte bu tarzda ele alınması hayli yadırganabilecek bir kültürel antropoloji konusunu çoknet bir sınıf içeriğiyle somutlaşması sağlıyor.

Bu noktada M. Faiz 'le Kıbrıs'ın her iki halkının kültürleri hakkında konuşan burjuva araştırmacılar arasında çok önemli bir ayrımın, iki ayrı niteliği belirlemek üzere ortaya çıkıyor. Sözde araştırmacılar, her iki halkın kültürel özelliklerini, ya Yunanistan'ın ya da Türkiye'nin kültürel özellikleriyle benzerlikleri içinde açıklamaya çalışırken, M. Faiz Kıbrıs'a özgü olanı bulmak üzere, farklılıkları önemsiyor. Farklılıklar önemlidir bu noktada. Çünkü onlar gerçekten kültürel ögenin ürettiği toprağın özelliklerini yansıtmakta, kimliğini ve kişiliğini vurgulamaktadır. Bu içeriğiyle "kültür ve yabancılaşma" Kıbrıs halkının yalnızca geçmişlerini tarihsel kültürel bir özelliklerinden söz etmekle kalıyor. Bundan daha önemli olmak üzere onların gelecekleri hakkında çok açık bir mesaj taşıyor. Çalışmanın paralı ve politik öne mi de bu noktada, güncel ve yerel bir özellik olmaktan çıkarak, kalıcı ve genel bir nitelik kazanıyor.

KÜLTÜR VE YABANCILAŞMA'NIN BİLİMSEL ÖNEMİ

Kültür kavramını problem edinen bütün toplumsal bilim disiplinleri, konuya ilişkin araştırmalarda "karşılaştırma"yı yöntem araçlarının en önemlisi olarak benimsemiştir. Bu yöntemin kaynağında halkların kültürlerinin, ancak birbirleriyle karşılaştırdıkları anlamı olabileceğine olan inancı bulunmaktadır. Karşılaştırmanın bu anlayışı yapıldığı bir yöntemde, bir kültür ancak bir başka kültürle açıklanabilecektir, bir kültürün değeri, bir başka kültüre göre ölçülmektedir. Kültür antropolojinin doğuş ve gelişme özelliklerinin bir devamı olan bu eğilim özellikle "nesnel ve tarafsızlık" gibi niteliklerin bu alandaki geçerliliğini daha başlangıçta tartışma konusuna haline getirmektedir. Temelinde kıyaslama, karşılaştırma ve derecelendirme bulunan bir yöntemde konuyu ele almanın çarçevesini, "aşağı, yuksek, ıleri, geri" gibi değer yargısı içeren kavramlar belireyecek, bunun toplum bilimleri içinde kullanılmasında da, milliyetçi,ırkı politikalar ya da an zından "milli çikarlar" belirleyici olacaktır. karşılaştırarak değerlendirmeye zorunluluğu ile politik ihtiyacıların birleştiği yerde, ister istemez, belli bir kültür, belli bir ulusun sosyal ve tarihsel varlığı referans merkezi olarak tanımlanacaktır. Böyle kurulmuş bir sistem bir "yuksek kültürler" tanımını çıkış noktası olarak almakta kurtulmayacaktır, araştırma sürecinin her adımında da , buna bağlı olarak gelişen bir politik hedef, güdücü konunda bulunacaktır. Dolayısıyla, herhangi bir reski kuruma bağlı olarak alan çalışmasına giren bir araştırmacı antropolog, kaçılmaz bir biçimde, bağlı olduğu kurumun "bu bir devletin herhangi bir bakanlığı, bir ticaret sanayi kurumu, vs. olabılır) ihtiyacılarını göz önünde tutan, onun temel taleplerinin nasıl karşılanacağı sorunu

çıkış noktası olarak gören bir sürece girecek, bütün araştırması boyunca da bu güdülemenin doğruluğu düşünce tarzı tarafından belirlenecektir.

Doğuşundan bugüne kadar özellikle sömürgeci yöntem ilişkilerinin bir uzantısı olarak kıstasları metropol tarafından belirlenmiş bir sınıflandırma ve karşılaştırmayla esas alan kültürel antropoloji ve etnografya, henüz gelişme yolunda başlangıçta. Üstelik bu kıstasların doğuşunda ve gelişmelerinde rol oynayan misyoner, kolonyalist ideolojik eğilimler ve önyargıların etkisinin giderilmediği teorik koşullarda, açılımı zorlayacak geleneksel modellerden kopuşu sağlayacak bir vakıf açısının geliştirilmesi büyük önem taşıyor. Bu bakımdan Muharrem Faiz'in çalışması kültürel antropoloji, toplumsal antropoloji, tarih, etnoloji ya da folklor gibi birbirleriyle ilişkili bütün disiplinler için, yeni açılım olanakları sunmak gibi özel bir önem taşır.

Her şeyden önce, araştırmaların olgunun doğasını sınıfsal ilişkiler içinde tanımlama girişimi, referans sistemlerini, karşılaştırma kıstaslarını ve ölçülerini tümüyle değiştiren bir etki yaratmaktadır.

Kıbrıs Türklerinin iç dinamikleri dışardan müdahalelerle parçalanmıştır. 'Hibe edilen sermayenin genişletilmesi yeniden üretimi sürecinde oluşan, yeni den biçimlenen Kıbrıs Türk üst sınıfları kendi kültürleri deneyecek ne varsa onuda büyük ölçüde hibe bir kültür olarak almıştır..." Kendini, kendi güçlerinin, kendi zenginliklerinin etkin yaratıcısı olarak değil de, şimdiki güçlere bağımlı, yoksunlaşmış bir 'nesne' olarak algılayan Kıbrıs Türk burjuvazisi, yaşadığı ülkeye ait olanı bile, ya o toprağı 'tam' kimliğini uzantısı olarak değerlendirmiyor ya da tamamen dışsal kabul eder. "Örneğin, M. Faiz'in bu önemli saptamaları yapmasını ve bunlarla lefkara işini birbirine bağlamasını sağlayan teorik kapsam, aynı zamanda, kültürel antropolojinin gelişme olanaklarını nerede bulabileceğine dair bir işaret olarak da yorumlanmalıdır.

Marksist tarih bilimi, toplumsal hayatın her ögesinde, genel ilerleme ve değişim dinamiklerinin bir belirlenmiş, değişik öğelerin ve değişik hareket biçimlerinin birbirleriyle bağlantısında kendini ortaya koyan temel gelişme eğilimlerini bulmayı amaçlar. Görülebileceği gibi bu basitçe ekonomik determinizme eşitlenen ve basitçe "ekonomi belirleyiciliği"nden ibaret sayılan tezden esasen farklı ve kıyaslanamayacak kadar kuşatıcı ve derindir. Muharrem Faiz, ekonomiyle sosyal gelişme ve kültürel ürün arasında, mekanik ve sıralı bir etkileşim ilişkisi kuran kolay modellere itibar etmeyecek , marksist tarih metodunun harekete etkileşim, karşılıklı bağıntılığı kavramını önenen karmaşık, güçlüklerle dolu, fakat kesinlikle bilimsel yolunu izliyor. Bu yöntemle , meta ilişkilerinin kültürel ürün üzerindeki etkisi ve onun tarihsel, sınıfsal, ulusal özelliklerinin birleşimi, açık ve net olarak görüldü hale geliyor. Klasik haliye kültürel antropoloji de, diğer burjuva toplumsal bilimleri gibi, hareketi ve değişimi özellikleri de bunların en kapsamlı ifadesi olarak yorumlanabilececek "süreç" kavramını, olgunun dışsal bir özelliği sayar. Oysa M. Faiz bir yandan arastırıldığı olguyu kendi değişme ve gelişme süreçleri içinde değerlendirirken, diğer yandan bizzat araştırmanın kendisinin bir başka süreç etkin ve hareketli ögesi haline geliyor izliyor. Araştırmasını basitçe bir saptama ve tez kurma işi olarak görmüyor, haklı olarak, yeni bir kültürün oluşma sürecinin parçası olarak da ıleri sürüyor. Çünkü M. Faiz'in saptamasına göre, Kıbrıs Türk hakim sınıfları, Kıbrıs Türk halkını kendi toprakları üzerinde yabancı haline getirmişlerdir "Kendi yurdunda kendini iğretti hissedene, sanki hep yarım gidecekmiş gibi tedirgin yaşayan insanların zihin

kendini tanıması; zenginliğini yaşamaya başlaması yaşamsal ve öncelikli önem taşımaktadır. Bunu sağlamak zorlu bir mücadeleyi gerektiriyor. Herkesin omuzlayacağı bir mücadeleyi."

YABANCILAŞMA VE LEFKARA

M. Faiz Lefkara işi üzerinde yalnızca sosyal ve ekonomik ilişkilerin gelişme özelliklerini ve bütün bunların politik gelişmelerle olan ilişkisini göstermekle kalmıyor, aynı zamanda kitabın adını da belirleyen bir başka özelliği daha saptıyor. Yabancılaşma kavramını ilfe ifade edilen ve lefkara emekçisi kadınların tüm yaşamlarını derinden etkileyen değişim süreçlerini tanımlamış ve çözümlemiş olması M. Faiz'in çalışmasının en önemli boyutu olarak değerlendirilmelidir. Yabancılaşmayı ürün ve üretici ilişkisi bakımından tanımlamak demek, iki başlıca "denetlenemez" olma özelliğini saptamak demektir. Birincisi ürünün toplumsal üretiş tarzı içinde bir sonuç durumunda bulunan üreticinin kendi varoluş süreçlerini denetlememesi etkileyememesidir. Üretici toplumsal ilişkilerin bir sonucu ve sınıf ayrışmasına dayanan kendi toplumsal örgütlenme biçimlerinde kendini varlığını kaynaklarına müdahale edemeyeceği bir durumda bulunmaktadır. İkincisi üreticinin kendisinin bir kaymak, bir neden olarak bulunduğu üretim sürecinin sonuçlarını etkileyemekte, denetlememekte kendi ürününü yabancılaşmaktadır Elinden çıkan herşey, yabacı olduğu bir şeye dönüşmektedir. Bu genel olarak insanın tüm etkinliğini kıran onun dünya üstündeki varlığını ayırt edici özelliklerini silen sonuçlar doğurmaktadır.

Bu arada lefkara üreticiliğinin "ev kadını işi" olarak sürüp girmesinin ardında yatan korkunç sınırlı etkili biçimde sergileniyor. Ne var ki tam bu noktada M. Faiz çok önemli bir başka özelliğe de değinebilir, bazı meraklı okurların beklentisine de cevap verebilir: Kadın emeğinin sınırlanmış , kapitalist ilişkilerin önemli bir yanını ve onun ilkelik derecesini gösteren olgulardır. Lefkara işinde de manifiyatı ilişkilerini anımsatan bir biçimde "parça ev işi" olarak gerçekleşen sınırlı bir cins sömürüsüdür. Erkek işçiler bu tür bir sınırların konusunu olmazlar.

SONUÇ

Basitçe bir "iyne işi köli sanatı hakkında bir kitap" denilip geçilmesin. Muharrem Faiz sınıf mücadelesinin bir iynenin ucunda bile apaçık sürüp gittiğini gösteriyor bize.